

สุภาชิตสอนสตรี

นิสา เขยกลิ่น : ปรีวรรตและเรียบเรียง
ดอกรัก พยัคศรี : ตรวจทาน

1. รหัสเอกสาร (Identifier Number)	NPT005-004.SuphasitSonSatri
2. ชื่อเรื่อง (Title)	สุภาชิตสอนสตรี
3. หมวดเรื่อง (Subject)	วรรณคดี
4. สถานที่สำรวจ (Location)	พิพิธภัณฑวัดบางช้างใต้ ต.คลองใหม่ อ.สามพราน จ.นครปฐม
5. สถานที่ทำสำเนาดิจิทัล (Digitization Location)	พิพิธภัณฑวัดบางช้างใต้ ต.คลองใหม่ อ.สามพราน จ.นครปฐม
6. วันที่ทำสำเนา (Date)	20 กุมภาพันธ์ 2556
7. ชื่อผู้สร้าง (Creator)	-
8. ประเภทของเอกสาร (Type)	สมุดไทยดำ
9. จำนวน (Format of original)	1 เล่ม/ 26 หน้า
10. ขนาดเอกสาร (Size of original)	35.5 x12.4x1 ซม.
11. รูปแบบไฟล์เอกสาร (Digital Format)	image/jpg
12. อักษรที่ใช้บันทึก (Script)	ไทย
13. ภาษาที่ใช้บันทึก (Language)	ไทย
14. สภาพของเอกสาร (Condition)	ชำรุด ไม่ครบฉบับ บางหน้าลบเลือนจนอ่านไม่ได้
15. คำสำคัญ (Keywords)	สุภาชิตสอนหญิง, สุภาชิตสอนสตรี, สุนทรภู่, ภู, สมุดไทยดำ, สมุดไทย
16. ภาพประกอบ (Illustrator)	

เอกสารต้นฉบับพบที่พิพิธภัณฑวัดบางช้างใต้ ต.คลองใหม่ อ.สามพราน จ.นครปฐม เป็นเอกสารสมุดไทยดำเขียนด้วยหรรดา (หรรดา หมายถึง แร่ชนิดหนึ่ง ประกอบด้วยธาตุ สารหนู และกำมะถัน สีแดงอมเหลือง ใช้ประสมน้ำเขียนลายรดน้ำและสมุดดำ) อักษรไทย ภาษาไทย เอกสารต้นฉบับอยู่ในสภาพชำรุด ขาดจากตัวเล่มเป็นบางส่วน อักษรเลือนกลางบางแห่ง แต่ส่วนใหญ่ตัวอักษรชัดเจนดี ในการสำรวจเบื้องต้นไม่พบชื่อเรื่อง แต่เมื่อตรวจสอบภายหลังพบว่าเอกสารชิ้นนี้มีเนื้อหาคล้ายกับสุภาษิตสอนสตรีมาก จึงสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเรื่องเดียวกัน

“สุภาษิตสอนสตรี” นี้เดิมเรียกกันว่า “สุภาษิตสอนหญิง” หรือ “สุภาษิตไทย” แต่งด้วยคำประพันธ์ชนิดกลอนแปดสุภาพ จำนวน ๒๐๑ บท เนื้อหาของสุภาษิตสอนสตรีเป็นหลักประพจน์ในการปฏิบัติตนของสตรีตามค่านิยมของสังคมไทยดั้งเดิม เป็นคำสอนที่ใช้ได้กับสตรีทุกชนชั้น มีทั้งข้อห้าม ข้อควรปฏิบัติ ทั้งในเรื่องการวางตัว กิริยามารยาท การพูดจา การแต่งกาย การเลือกคู่ครอง การดูแลบ้านเรือน เป็นต้น และต่อจากนั้นยังกล่าวถึงลักษณะไม่พึงประสงค์ของผู้หญิงแบบต่างๆ เช่น ละทิ้งพ่อแม่ ขอบแต่่งตัว ดิดการพนัน สูบฝิ่นกินเหล้า เป็นต้น ผู้หญิงเหล่านี้จะประสบแต่หายนะ ซึ่งคำสอนต่างๆ นี้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของสตรีตามเป็นที่นับถือและแพร่หลายสืบต่อกันมาช้านาน เป็นสิ่งที่สะท้อนค่านิยมของสังคมไทยที่มีต่อสตรี และค่านิยมเหล่านี้ยังคงปรากฏอยู่และสืบทอดมาจนปัจจุบัน

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่าสุนทรภู่เป็นผู้แต่งสุภาษิตสอนสตรีนี้ โดยท่านทรงอธิบายไว้ว่า “สุนทรภู่เห็นจะแต่งเมื่อราวระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๘๐-๒๓๘๓ ในเวลาเมื่อกลับสี่กั๊กออกมาเป็นคฤหัสถ์แล้วต้องตกยากจนถึงลอยเรืออยู่ พิเคราะห์ตามสำนวนดูเหมือนหนังสือเรื่องนี้สุนทรภู่จะแต่งขายเป็นสุภาษิตสอนสตรีสามัญทั่วไป ความไม่บังว่าแต่งให้ผู้หญิงผู้ใดโดยเฉพาะ ต้นฉบับเดิมที่หอพระสมุดฯ ได้มาเรียกว่า สุภาษิตไทย เป็นคำสมมติของผู้อื่น ดูเหมือนผู้สมมติจะไม่รู้ว่าเป็นกลอนของสุนทรภู่ด้วยซ้ำไป ถ้อยคำในต้นฉบับก็วิปลาสดคลาดเคลื่อน ต้องซ่อมแซมในหอพระสมุดฯ หลายแห่ง แต่นับว่าแต่งดีน่าอ่าน”^๑

จากหนังสือประวัติคำกลอนสุนทรภู่ (ฉบับปรับปรุง) ของ พ.ณ. ประมวลยุทธมารค มีความเห็นแตกต่างไปว่า “สุภาษิตสอนสตรี” เรื่องนี้สุนทรภู่ได้แต่งไว้ก่อนรับราชการ^๒ อย่างไม่ก็ นักรวรรคตีในชั้นหลังได้ตั้งข้อสังเกตว่า ผู้แต่งสุภาษิตสอนสตรีไม่น่าจะใช้สุนทรภู่ แต่เป็นคนอื่นที่ชื่อ “ภู่” เหมือนกัน ซึ่งเทพ สุนทรศารทูล ได้วิเคราะห์เกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า ผู้แต่งสุภาษิตสอนสตรีคือ นายภู่ ธรรมทานาจารย์ อดีตสมภารวัดสระเกษ สมัยรัชกาลที่ ๓ และได้ลาสิกขาบทออกในสมัยรัชกาลที่ ๔ พร้อมๆ กับสุนทรภู่เพราะเป็นศิษย์สุนทรภู่ทางการกรวี โดยหลักฐานที่สำคัญประการหนึ่งคือ สุนทรภู่แต่งกลอนไม่เคยไหว้ครูแม้แต่เรื่องเดียว แต่สุภาษิตสอนสตรีนี้มีบทไหว้ครูซึ่งผิดแบบสุนทรภู่^๓

การปริวรรตและเรียบเรียงสมุดไทยดำเรื่อง “สุภาษิตสอนสตรี” ฉบับพิพิธภัณฑวัดบางช้างใต้ ต.คลองใหม่ อ.สามพราน จ.นครปฐม นี้ได้สอบทานกับ “สุภาษิตสอนสตรี” ในหนังสือ “ประชุมสุภาษิตสอนสตรี”^๔ เนื่องจากเอกสารต้นฉบับชำรุด ตัวอักษรเลือน ตกหล่น ไม่ครบถ้วน แต่จะยึดเอกสารต้นฉบับเป็นสำคัญ หากมีข้อความเพิ่มเติมจากเอกสารที่นำมาสอบทานจะใส่เชิงอรรถไว้ให้เปรียบเทียบกัน

สมุดไทยดำเรื่อง “สุภาษิตสอนสตรี” นี้ผู้เรียบเรียงเข้าใจว่าผู้เขียนคงจะคัดลอกมาจากความจำของตนเองเพราะข้อความบางส่วนไม่ตรงกัน ข้อความบางตอนขาดหายไป อีกทั้งสภาพเอกสารที่พบชำรุด ไม่สมบูรณ์ เหลือเพียง ๕๗ บท ๑ บาท

^๑ กรมศิลปากร, *ประชุมสุภาษิตสอนหญิง*, (กรุงเทพฯ : เอ็ดดิง เพรส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๕), ๑๕๙.

^๒ พ.ณ. ประมวลยุทธมารค, *ประวัติคำกลอนสุนทรภู่*, (กรุงเทพฯ : พิมพ์คำ, ๒๕๕๓), ๑๐๙.

^๓ เทพ สุนทรศารทูล, *สุภาษิตสอนหญิง*, (กรุงเทพฯ : พระนารายณ์, ๒๕๓๖), (๓)-(๔)

^๔ กรมศิลปากร, *ประชุมสุภาษิตสอนหญิง*, ๑๖๔-๑๘๑.

หน้าต้น

อุมุทรป้อนข้าวมาเท่า...^๕
 ถ้าเราดีมีใจอุปถัมภ์^๖
... ลบเลื่อน...^๗
เทพไท^๘ ในห้องสืบทกชั้น^๙
ว่าสตรีนี้เป็นยอดยพพาฬ
 ที่นางนางบางก็หาประทุจจริต^{๑๐}
เห็นพ่อแม่ยากไร้ไม่ไยดี
เขากล่าวว่ามีใช่เป็นพ่อแม่^{๑๑}
ให้ตามหลังบังคับด้วยคำคม
คนผู้นั้นครั้นตายวายชีวาตม์
มิได้ดวงสุริยันพระจันทร์^{๑๒}
ถ้าอยู่ในมนุษยโลกเล่า^{๑๓}
ให้ยากยับอับปราอนาทร
แม้ยังมีเงินทองของทั้งหลาย^{๑๔}
จะเกิดโจรราว้อคคีภัย

... ลบเลื่อน...^{๑๕}
กุศลล้ำเลิศเท่าภูเขาหลวง
กว่าจะล่วงลุลึงที่รังวิมาน^{๑๖}
...ลบเลื่อน... เสริญเจริญसार^{๑๗}
...ลบเลื่อน...^{๑๘}
หามีได้คิดคุณท่านเท่าเกศี^{๑๙}
ดูเป็นที่อายเพื่อนเปื่อนอารมณ
ทำพูดแก้กล่าวกลับจะทับถม^{๒๐}
ไม่ชื่นชมยกชูขึ้นบูชา
คงไม่คลาดแคล้วรทกถลา
.....^{๒๑}
เทพเจ้าก็แข่งแก่งสังหรณ์^{๒๒}
ยิ่งกว่าทำมารดรให้เดือดใจ^{๒๓}
ก็ฉิบหายมันคงอย่าสงสัย^{๒๔}
เพราะใจหยาบซ้ำคิดทารุณ^{๒๕}

^๕ อุมุทรป้อนข้าวเป็นเท่าไร

^๖ หมายถึงได้พึ่งพาธิดาดวง

^๗ ถ้าเราดีมีจิตคิดอุปถัมภ์

^๘ จะปรากฏยศยั้งสิ่งทั้งปวง

^๙ กว่าล่วงลุลึงที่รังวิมาน

^{๑๐} ให้ หมายถึง ผู้เป็นใหญ่

^{๑๑} เทพไทในห้องสืบทกชั้น

^{๑๒} จะชวนกันสรรเสริญเจริญसार

^{๑๓} ได้เลี้ยงท่านชนกชนนี

^{๑๔} ที่นางนางนั้นก็ทำทุจจริต

^{๑๕} มิได้คิดคุณท่านเท่าเกศี

^{๑๖} เขากล่าวได้ว่ามีใช่เป็นพ่อแม่

^{๑๗} ทำพูดแก้เกลื่อนกลับจะทับถม

^{๑๘} ไม่เห็นเดือนเห็นตะวันพระจันทร์

^{๑๙} ทรมามากไหม้ในไฟพอน

^{๒๐} ถ้าอยู่ในมนุษยโลกเล่า

^{๒๑} เทพเจ้าท่านก็แข่งแสร้งสังหรณ์

^{๒๒} ยิ่งกว่าทำมารดรให้ร้อนใจ

^{๒๓} แม้จะมีเงินทองของทั้งหลาย

^{๒๔} คงฉิบหายมันคงอย่าสงสัย

^{๒๕} เพราะใจหยาบซ้ำคิดทารุณ

หญิงอย่างนี้อ่าได้มีใครมาร่วมรัก^{๒๖}
แต่พ่อแม่อาตมา^{๒๗}ไม่การุญ^{๒๘}
แม้สตรีที่ต้อยต่ำเยี่ยง^{๒๙}
ถ้าตามรอยก็จะพลอยระยำมั่ง^{๓๐}
จะสอนใจไว้ทุกสิ่งเป็นหญิงสาว
ให้ผันผอนเหมือนนอนในห้องรุ่ม^{๓๑}
อย่าทำนองลักษณะจะเกิดโทษ^{๓๒}
ถึงจะรักก็ยึดมั่นจิตจาง^{๓๓}
จะพูดจาปราศรัยกับใครนั้น
ไม่ควรพูดก็อย่าพูดถึงมิ่งกู^{๓๔}
แม้จะเรียนชื่อของคำชาย^{๓๕}
จะชื้อง่ายชายตีมีกำไร
เป็นมนุษย์สุดสิ้นเพียงลิ้นปาก^{๓๖}
แม้พูดดีมีคนเขาเมตตา

จะเสื่อมศักดิ์เสียเช่นเป็นสกุล
เนรคุณมิได้คิดอนิจจัง
จงหลีกเลี่ยงให้พ้นคนซี้ถึง^{๓๐}
ดูจดังทองแดงเข้าแฝงกาย^{๓๑} ๆ
ให้พ้นคาวติดตัวเข้ามั่วสุ่ม^{๓๒}
จงสุขุมคิดแบ่งให้เบาบาง
ตัดประโยชน์พี่น้องเขาหมองหมาง
จงไว้วางกิริยาให้น่าดู^{๓๓}
อย่าตะคอกตะคั่นให้เคื่องหู^{๓๔}
เขาจะหลู่ลวงลามไม่ขามใจ^{๓๕}
อย่าปากร้ายพูดจาอ้อซมสาสัย
เพราะเขาไม่เคื่องจิตระอิดระอา^{๓๖}
จะได้ยากโทษหิวเพราะชีวหา
จะพูดจาพิเคราะห์ให้เหมาะสม^{๓๗}

^{๒๖} หญิงเช่นนี้ชายอย่าได้ไปร่วมรัก

^{๒๗} อาตมา หมายถึง ความเป็นตัวตน, ตัวเอง, ไทยใช้ว่าฐานะของตัวด้วย

^{๒๘} แต่พ่อแม่เจียวใจยังไม่การุญ

^{๒๙} ซึ่งสตรีที่ต้อยต่ำเยี่ยง

^{๓๐} จงหลีกเลี่ยงเสียให้พ้นคนซี้ถึง (ซี้ถึง หมายถึง เลวทราม)

^{๓๑} แม้ร่วมรอยก็จะพลอยระยำมั่ง

^{๓๒} ดูจดังเอาทองแดงเข้าแฝงกาย

^{๓๓} ให้พ้นคาวขาวชั่วเข้ามั่วสุ่ม

^{๓๔} ให้ผันผอนเหมือนห้องนอนในห้องรุ่ม

^{๓๕} อย่าทำนองลักษณะจะเป็นโทษ

^{๓๖} ถึงจะรักก็ยึดมั่นอย่าจิตจาง

^{๓๗} จงไว้วางกิริยาให้น่าดู

^{๓๘} อย่าตะคั่นตะคอกให้เคื่องหู

^{๓๙} ไม่ควรพูดอ้ออิงขึ้นมิ่งกู

^{๔๐} คนจะหลู่ลวงลามไม่ขามใจ (หลู่ หมายถึง ลบคุณ, ดูถูก, ไม่นับถือ)

^{๔๑} แม้จะเรียนวิชาทางคำชาย

^{๔๒} ด้วยเขาไม่เคื่องจิตระอิดระอา

^{๔๓} เป็นมนุษย์สุดนิยมเพียงลมปาก

^{๔๔} จะพูดจาพิเคราะห์ให้เหมาะสม

ถึงผู้ชายเขาพอใจมาพูดเกี่ยว^{๕๕}
เมื่อไม่ชอบก็อย่าตอบเนื้อความตาม
ถึงจะไปในพิภพให้จบทั่ว
อดทนปกปิดไม่มีดเม้น^{๕๖}
เม้นเมื่อจะเดินด้าเนินนัง^{๕๗}
เมื่อเดินเดินให้ไม่มีกิริยา^{๕๘}
เป็นผู้ใหญ่คือว่าใครเขานั่งแน่น^{๕๙}
ค่อยวอนว่าฉันจะขอจรดล^{๕๕}
แม้สมรจะไปนอนที่เรือนไหน
ให้เห็นเข้าจะเล่านันทนาง^{๕๗}
(กลายเป็นหญิงต้องระวังอย่าปลั่ง...
ผู้ใดเห็นก็เป็นราศีมี^{๖๐}
เมื่อจะยิ้มยิ้มไว้แต่ในพักตร์^{๖๐}
อย่าทำแขนเท้าคางให้ห่างกาย
จะแต่งตัวก็อย่ามัวเพราะตบแต่ง^{๖๒}
...ลปลื่อน...^{๖๔}
เมื่อยามตรุษยามสงกรานต์มีงานหลวง
ครั้งสิ้นเขตเทศกาลทำงานไป^{๖๕}
เมื่อเข้าไปเป็นชาววังจึงนั่งแต่ง
ด้วยการงานสิ่งไรก็ไม่มี^{๖๗}

อย่าโกรธเกรี้ยวโกรธว่าหยาบหยาบ
มันจะลามลนเล่นเหมือนเช่นเคย^{๕๖}
แต่ความซื่ออย่าได้ให้ผู้ใดเห็น^{๕๗}
จึงจะเป็นคนดีมีปัญญา
จงระวังดูจารีต^{๕๐}กนิษฐา^{๕๑}
แม้ปลั่งปลาดบาทาจะอายคน
อย่าไกวแขนปิดไปไหน^{๕๔}
นั่นแหละคนจึงจะมีปราณีนาง
อย่าหลับไหลลึ้มกายให้สายสว่าง^{๕๖}
ความกระจำงออกจะอายเพราะกายตัว^{๕๘}
มารยาทแบบยลเป็นคนชั่ว
เป็นหญิง.....อาย^{๕๙})
อย่ายิ้มหนักเสียสง่าพาสลาย
อย่ากรีดกรายกรอมเพละหัวเราะเร็ง^{๖๑}
อย่าทาแป้งจับกระหม่า^{๖๓} เข้าจนเหลือ
ทำเซอะเซิงเขาจะโห้งโรไป ๆ
แต่งให้งามตามกระทรวงหาว่าไม่
อย่ารำไรผัดหน้าทั้งตาปี
แต่ก่อนแจ้งก็จับกระจกหวี^{๖๖}
จะหาคู่ดูเอาที่เจ้าพระยา^{๖๘}

^{๕๕} ถึงชายใดเขาพอใจมาพูดเกี่ยว

^{๕๖} มันจะลามลนเล่นเหมือนเช่นเคยเป็น

^{๕๗} แต่ความซื่ออย่าให้ผู้ใดเห็น

^{๕๘} จงอดสาห์ปกปิดให้มีดเม้น

^{๕๙} เมื่อจะจนอนเดินด้าเนินนัง

^{๕๐} จารีต หมายถึง ขนบธรรมเนียมแห่งความประพฤติ, ประเพณี, ความประพฤติที่ถูกต้อง

^{๕๑} จงระวังจิตกนิษฐา

^{๕๒} อย่าเหม่อเมินเดินให้ตีมือชฉมา

^{๕๓} เห็นผู้ใหญ่หรือใครเขานั่งแน่น

^{๕๔} อย่าไกวแขนปิดเช่นไม่เห็นหน

^{๕๕} ค่อยวอนว่าข้าขอจรดล

^{๕๖} อย่าหลับไหลลึ้มกายจนสายสว่าง

^{๕๗} ใครเห็นเข้าเขาจะเล่านันทนาง

^{๕๘} ความกระจำงออกจะอายเพราะกายตัว

^{๕๙} ถ้าจะนั่งกั๊งระวังผ้า ไม่อชฉมาเขาจะพากันยิ้มหัว

ยามสำรวลก็อย่าสรวลให้เมามัว แม้จะหัวหัวร่อพอสบาย

^{๖๐} เมื่อยามยิ้มยิ้มไว้แต่ในพักตร์

^{๖๑} อย่างกรีดกรายกรอมเพละหัวเราะเร็ง (เพละ หมายถึง การเอาผ้า ๒ ผืนเย็บข้างติดกันให้กว้างออก, เรียกผ้าที่เย็บข้างติดกันว่า ผ้าเพลาะ)

^{๖๒} จะแต่งตัวก็อย่ามัวแต่การแต่ง

^{๖๓} กระหม่า หมายถึง เขม่า, ละออง

^{๖๔} ใช้บ้านนอกออกนามาแต่เอ็ง

^{๖๕} ครั้นสิ้นเขตเทศกาลทำงานไป

^{๖๖} แต่พอแจ้งเขาก็จับกระจกหวี

^{๖๗} ด้วยสำราญการอะไรนั้นไม่มี

อยู่สถานบ้านช่องมันต้องคิด^{๖๙}
เมื่อมีผิวพลเรือนเหมือนกันมา^{๗๐}
จะเร็วซำก็รู้เป็นครุเขา^{๗๑}
มีข้าไทใช้สอยค่อยสบาย
การวิขาหาประดับสำหรับแต่ง^{๗๒}
...ไม่ดีที่ชั่วจกแล้วเกรง^{๗๓}
...ลบเลื่อน...^{๗๔}
พอมิเข้ามีเย็นไม่เป็นไร^{๗๕}
คอยเสี้ยมเจียมตนจนเสียก่อน
อย่าเปื้อย^{๗๖} พกใหญ่ออกให้เกิน
อย่าอวดดีมีทรัพย์เที่ยวจับแจก

ให้รู้จักการหญิงทุกสิ่งสา
จะได้หาเลี้ยงกันจนวันตาย
จึงจะเบาแรงตนให้ชวนชวาย^{๗๗}
ตัวเป็นนายโง่เง่าบ่าวไม่...^{๗๘}
อย่าเอาหญิงโง่งทำโง่งเงง^{๗๙}
อย่าครั้นครังขับร้องคนองใจ
อย่าให้กายตกยากลำบากได้
อย่าพอเชื่อทำ...ลบเลื่อน...^{๘๐}
จงผันผ่อนไว้ที่หลังเขาสรเสรีญ^{๘๑}
ละเมิดเมินหมิ่นนักรักจะตาย^{๘๒}

^{๖๘} จะหาคู่ดูแต่ที่เจ้าพระยา

^{๖๙} อยู่สถานบ้านช่องนั้นต้องคิด

^{๗๐} เมื่อมีผิวพลเรือนเหมือนกันมา

^{๗๑} รู้ซำก็ให้รู้เป็นครุเขา

^{๗๒} ถึงจะเบาแรงตนเร่งชวนชวาย

^{๗๓} ตัวเป็นนายโง่เง่าบ่าวไม่เกรง

^{๗๔} การวิขาหาประดับสำหรับแต่ง

^{๗๕} อย่าเอาอย่างหญิงโง่งทำโง่งเงง

^{๗๖} การมีดีที่ชั่วจกแล้วเกรง

^{๗๗} คิดแต่ยากแต่จนเร่งชวนชวาย

^{๗๘} พอมิเข้ามีเย็นไม่เป็นไร

^{๗๙} อย่าพอใจเชื่อซำเขากำเกิน

^{๘๐} คอยผันผ่อนไว้ที่หลังเขาสรเสรีญ

^{๘๑} เปื้อย หมายถึง อวด, โอ้อวด

^{๘๒} ละเมิดเมินหมิ่นนักรักจะตาย

หน้าปลาย

แม้นยากจนลงเล่าก็เปล่าตาย^{๘๓}
 เห็นผู้ตีมีทรัพย์ประดับแต่ง
 ของตัวน้อยก็จะถอยไปทุกวัน
 จงนุ่งเจียมหม่อมเจียมเสี้ยมหมิง
 อย่างนุ่งลายกรุยกรายดูขยับไป^{๘๖}
 อย่างคบพวกหญิงพาลสันดานชั่ว
 สุริยาบายคล้ายเที่ยวลอยนวล^{๘๘}
 ครั้นตื่นเช้าเฝ้าแต่มองส่องเกศ^{๙๐}
 ทรงงานการแล้วชี้คร้านเป็นกังวล^{๙๑}
 ครั้นได้ยินเสียงของกลองมาต่องหู^{๙๓}
 วันนี้มีละครใครที่ไหนดนา^{๙๔}
 นั่งพิณจพิศโคมประโลมหลง
 บ้างก็เห็นว่างามเลยตามไป
 บ้างก็รักนักเลงเครื่องครั้น^{๑๐๐}
 หม่อมแพะเพลาดำทำกรุยกราย^{๑๐๑}
 ครั้นนานไปใจก็แตกออกแหกคอก^{๑๐๒}
 ความอหโมรโอดไม่ติดเห็นผิดเชิง
 ใครจะห้ามปรามไว้ก็ไม่ฟัง

ทำเกี่ยวแฝกมุงป่าพาฉิบหาย
 อย่างมักงายเงินทองของสำคัญ
 อย่างทำแข่งวาสนาเป็นบาปฝัน^{๘๕}
 เหมือนบาดบั้นต้นทูนสูญกำไร^{๘๕}
 อย่างกระหิ้วยศถาอ้อชมาลัย
 ตัวมิใช่ชาววังไม่บังควรวา
 ที่แต่งตัวไว้จริตผิดกระสวน^{๘๗}
 เป็นเชิงชวนพวกเจ้าชู้ให้รู้จัก^{๘๙}
 ให้เวียนหัวได้วันละพันหน
 แต่งตนมิได้เว้นสักเวลา^{๙๒}
 ยังไม่รู้เนื้อความเท็จวามหา
 แม้รู้ว่ามิเจ้ากรับ^{๙๕} เต็มหรับ^{๙๖} ไป^{๙๗}
 ดูปลงจนปลงกามสถานเหงื่อภาพไหล^{๙๘}
 ช่างกระไรหนอนินิจไม่คิดอาย^{๙๙}
 เทียวกลางคืนคบเพื่อนเดือนหงายหงาย
 พวกผู้ชายชักพาเที่ยววราเริง
 ปะตะ^{๑๐๓} ปลอกแตกผางวางเหลิง^{๑๐๔}
 ละเปิดเปิงเข้าป่าไปตาเดียว^{๑๐๕}
 ทำทรงเสียงเถียงตั้งให้ประเดี๋ยว^{๑๐๖}

^{๘๓} ใครจะช่วยตัวเรากี่เปล่าตาย

^{๘๔} อย่างทำแข่งวาสนากระยาหนั้น (กระยาหนั้น หมายถึง วิมาน, สวรรค์ชั้นฟ้า)

^{๘๕} เหมือนตัดบั้นต้นทูนสูญกำไร

^{๘๖} อย่างนุ่งลายกรุยกรายทำขยับไป

^{๘๗} กระสวน หมายถึง แบบ

^{๘๘} สุริยาบายคล้ายเที่ยวลอยนวล

^{๘๙} เป็นเชิงชวนพวกเจ้าชู้เข้ารู้จัก

^{๙๐} พอรุ่งเช้าเฝ้าแต่มองส่องเกศ

^{๙๑} ตรงกรงานแล้วชี้คร้านเป็นกังวล

^{๙๒} แต่งแต่ตนมิได้เว้นสักเวลา

^{๙๓} ครั้นได้ยินเสียงของกลองมาต่องหู

^{๙๔} วันนี้มีละครใครที่ไหนดนา

^{๙๕} กรับ หมายถึง ไม้สำหรับตีให้อาณัติสัญญาณหรือขยับเป็นจังหวะ ทำด้วยไม้ไผ่ซีกหรือไม้แก่น ๒ อัน รูปร่างแบนยาวประมาณ ๔๐ เซนติเมตร กว้าง ๓-๔ เซนติเมตร หนาประมาณ ๑.๕ เซนติเมตร เมื่อดตีหรือขยับให้ไม้ทั้ง ๒ อันนั้นกระทบกันจะได้ยินเสียงเป็น 'กรับ ๆ'

^{๙๖} หรับ หมายถึง เรว, สั้นเร็ว

^{๙๗} แม้รู้ว่าเจ้ากรับเต็มหรับไป

^{๙๘} ดูจนปลงกรรมฐานเหงื่อภาพไหล

^{๙๙} ช่างกระไรหนอนินิจไม่คิดอาย

^{๑๐๐} บ้างก็รักช่างนักเลงเล่นเครื่องครั้น

^{๑๐๑} หม่อมแพะด่าทำปลอมออกกรอมกราย

^{๑๐๒} ครั้นไปใจแตกแหกคอก

^{๑๐๓} ปะตะ หมายถึง ตะ, ฟาดด้วยหลังเท้า

^{๑๐๔} ปะตะปลอกตำผางวางเหลิง (ตำผาง หมายถึง เสียงดังของวัตถุที่ตกลงหรือกระทบกัน)

^{๑๐๕} จะเปิดเปิงเข้าป่าไปตาเดียว

^{๑๐๖} ทำทรงเสียงเถียงตั้งให้กราดกริ้ว

ถือว่าคนฉลาดเปรียบประาดเปรี้ยว^{๑๐๗}
พูดก็มากปากก็บอนแสนงอนนักร
เที่ยวราษฎรเรือนเพื่อนบ้านจนระอา^{๑๑๐}
ที่กายตัวถึงจะชั่วสักเหลือสิ้น^{๑๑๒}
ไม่ทำมาหากินจนแค้น^{๑๑๔}
หญิงอย่างนี้ไม่มีเจริญแล้ว^{๑๑๖}
...ลบเลื่อน...^{๑๑๘}
มือก็ไวใจกล้าหน้าก็ด้าน
แต่ผ้าขาดก็ไม่ปรารถนาเย็บ
เที่ยวกรีดกรายเฉยเฉยละเลยไป^{๑๒๐}
ถ้าปะหญิงแพศยากลับพาเชื่อน^{๑๒๒}

ประจบเที่ยวจู้จิกทุกพักตรา^{๑๐๘}
เห็นเขารักกันสนิทคิดอิจฉา^{๑๐๙}
นั่งพิไรนินทาเขาเป็นแดน^{๑๑๑}
สู้ปิดปกยกตนนี้เหลือแสน^{๑๑๓}
ก็เลยเล่นเข้าบ่อนสบายใจ^{๑๑๕}
ให้แว่วแว่วอยู่คาทางจะฉิบหาย^{๑๑๗}
ไม่เสียดายอินทรีย์เท่าซี้เล็บ
จะเอาขวานเข้าถากไม่ยอมเจ็บ
ซี้เกียดเก็บผลัดวางไว้ข้างเรือน^{๑๑๙}
พ่อแม่ไล่หนีหลบไปคบเพื่อน^{๑๒๑}
จะคบเขาพลเรือนถิ่นเดิมที่^{๑๒๓}

^{๑๐๗} ถือว่าตนเปรียบประาดเปรี้ยว
^{๑๐๘} ประจบเที่ยวจู้จิกทุกพักตรา
^{๑๐๙} เห็นเขารักกันไม่ได้ใจอิจฉา
^{๑๑๐} เที่ยวรอนราษฎรจนเพื่อนบ้านเขาระอา
^{๑๑๑} นั่งที่ไหนให้นินทาเขาเป็นแดน
^{๑๑๒} ที่ส่วนตัวถึงจะชั่วออกสิ้นพัน
^{๑๑๓} สู้ปิดปกยกตนนี้สุดแสน
^{๑๑๔} ไม่ทำมาหากินจนสิ้นแค้น
^{๑๑๕} ก็เลยเล่นเข้าบ่อนนอนสบาย
^{๑๑๖} หญิงเช่นนี้เห็นไม่มีเจริญแล้ว
^{๑๑๗} ให้แว่วแว่วอยู่ข้างทางฉิบหาย
^{๑๑๘} ลงสูบฝิ่นกินเหล้าอยู่เฒ่าม่าย
^{๑๑๙} ซี้เกียดเก็บผลัดวางไว้กลางเรือน
^{๑๒๐} อันการเหย้าแล้วไม่เอาเป็นธุระ
^{๑๒๑} คิดแต่จะเที่ยวตลบไปคบเพื่อน
^{๑๒๒} คบกันได้แต่นิสัยพวกแซ่เชื่อน
^{๑๒๓} จะคบคนพลเรือนก็เดิมที่

จะหิวยิ้มสิ่งไรเขาไม่เชื่อ^{๑๒๔}
ปากหวานเหมือนน้ำตาลเพชรบุรี^{๑๒๖}
ถ้าผู้ใดสมทบไปคบหา^{๑๒๘}
มีแต่ทำระยาทุกคำคืน^{๑๓๐}
หญิงไม่มีหลายจำพวก^{๑๓๒}
เหมือนดินดังก่ามะถันวันกลบ^{๑๓๔}
ยังมีหญิงพวกหนึ่งนั้นทำบ้านเจ้อ^{๑๓๖}
ไม่เจียมจนเลยวาทนต่าสันดาน
ล้วนคุณลุดคุณปู่อยู่ทุกแห่ง
พวกผู้ดีลายนีกตริกเจรจา^{๑๓๙}
ช่างพูดได้ไม่อายแก่ปลายลัน^{๑๔๑}
ถึงพูดไปใครเขาจะเห็นจริง
ถึงอ้าวอดไปที่ไหนนั้น^{๑๔๓}
ถ้าสันดานการผู้ดีแล้วมีรอย^{๑๔๕}
อันตัวต่ำแล้วอย่าทำให้เกินศักดิ์
เปรียบอย่างเกลือเจือระคนปนนที^{๑๔๗}
ที่กลางคนจนยากไม่เอยากทุกซ์^{๑๔๙}

ด้วยมันเหลือเลี้ยวลัดสภถี^{๑๒๕}
ข้าของมิให้ไปไม่ได้คืน^{๑๒๗}
แต่ชั้นผ้าก็ไม่ติดตัวแต่สักผืน^{๑๒๙}
อ่ยยลยีนไปขึ้นคิดคบ^{๑๓๑}
จำจะบวกเข้ามาใส่เสียให้จบ^{๑๓๓}
ท่านจะได้ไม่คบพวกคนพาล^{๑๓๕} ฯ
ไปเปื้อยอหยิ่งเกินภูมิฐาน^{๑๓๗}
เห็นที่ท่านเป็นขุนนางอ่างเอามา^{๑๓๘}
เที่ยวแอบแฝงพิงพาดวาสนา
เป็นพี่น้องร่วมฟ้ากันแน่จริง^{๑๔๐}
เป็นคนสิ้นความคิดผิดผู้หญิง
เขาว่าหยิ่งยศเหมือนมดตะนอย^{๑๔๒}
เขารู้ทันดอกเช่นเจ้าเป็นหอย^{๑๔๔}
ไม่กล่าวถ้อยเขาก็รู้ว่าผู้ดี
เขาคือมักหมิ่นปากเหมือนซากผี^{๑๔๖}
มันก็มีแต่จะจิตไม่ยี้ดยาว^{๑๔๘} ฯ
ถือว่าสุขอยู่ไปกลัวตัวเป็นสาว^{๑๕๐}

-
- ๑๒๔ ชั้นจะยิ้มของใครเขาไม่เชื่อ
 - ๑๒๕ ด้วยตัวเหลือไปดสภถี
 - ๑๒๖ ปากก็หวานเหมือนน้ำตาลเพชรบุรี
 - ๑๒๗ ข้าของมิให้ไปไม่ได้คืน
 - ๑๒๘ แม้นใครไปสมทบเข้าคบค้า
 - ๑๒๙ จนชั้นผ้าไม่ติดตัวแต่สักผืน
 - ๑๓๐ มีแต่ทำระยาทุกคำคืน
 - ๑๓๑ ใครจะขึ้นชมขิดไม่คิดคบ
 - ๑๓๒ หญิงไม่ตีนนั้นก็มียู่หลายพวก
 - ๑๓๓ จำจะบวกบอใส่เสียให้จบ
 - ๑๓๔ ที่คนดีจะได้ดูให้รู้ครบ
 - ๑๓๕ หล่อนจะได้ไม่คบพวกคนพาล
 - ๑๓๖ หญิงพวกหนึ่งนั้นทำบ้านเจ้อ
 - ๑๓๗ เผ้าเปื้อยอหยิ่งเกินกับภูมิฐาน
 - ๑๓๘ เห็นที่ท่านเป็นขุนนางอ่างเข้ามา
 - ๑๓๙ พวกผู้ดีไม่นีกตริกเจรจา
 - ๑๔๐ เป็นพี่น้องร่วมฟ้านั้นเห็นจริง
 - ๑๔๑ ช่างพูดได้ไม่อายแก่ปลายลัน
 - ๑๔๒ เขาว่าหยิ่งยศเหมือนมดตะนอย
 - ๑๔๓ ถึงจะอวดอ่างไปที่ไหนนั้น
 - ๑๔๔ เขารู้ทันอ่ยยว่เช่นเจ้าเป็นหอย
 - ๑๔๕ ถ้าสันดานการผู้ดีคมีรอย
 - ๑๔๖ เขาจะมักหมิ่นปากเหมือนซากผี
 - ๑๔๗ เปรียบเหมือนเกลือเจือปนกับชลธิ
 - ๑๔๘ มันก็มีแต่จะจิตไม่ยี้ดยาว
 - ๑๔๙ ที่บางคนจนยากไม่เอยากทุกซ์
 - ๑๕๐ ถือว่าสุขอยู่แก่ตาข้าเป็นสาว

อุตสาหกรรมแห่งใหม่ไม่สิ้นคราว
ทำไมกับเงินทองของทั้งหลาย^{๑๕๒}
ถือรูปขำนี้งามไม่คร่ำคน^{๑๕๔}
สุภาชิตท่านประดิษฐ์ประดับไว้
ถึงเป็นวงสุริยันพระจันทร์^{๑๕๖}
ทุกวันนี้มีทรัพย์เขานับหน้า
ถึงงามพิกตร์เขาจะรักสักเพียงไร^{๑๕๙}
ที่กลางคนจนเห็นที่เขามีทรัพย์^{๑๖๑}
ประกอบผูกลูกสะกด^{๑๖๒} สร้อยสังวาล^{๑๖๓}
เจ้าคนจนมันให้ลนจะทำบ้าง^{๑๖๔}

ทุกค่าเข้าไม่น้อยหน้าประชาชน^{๑๕๑}
เห็นหางายสารพัดไม้ค้ำขัดสน^{๑๕๓}
ลงแต่งตนขายกินแล้วสิ้นดี^{๑๕๕}
ว่าผู้ใดงามพิกตร์สูงศักดิ์ศรี
แม้ไม่มีสินทรัพย์แล้วกลับไป^{๑๕๗}
อย่าถือว่ารูปร่างงามตามวิสัย^{๑๕๘}
เขาคาดใจเสียว่าเจ้ารังเกียจการ^{๑๖๐} ฯ
แต่งประดับผิวพรรณในสัณฐาน
แลละลานล้วนสุวรรณอันละออ

(เอกสารต้นฉบับจบเพียงเท่านี้)

^{๑๕๑} ไม่สร้อยเคร่าสูดาประชาชน
^{๑๕๒} ทำไมแก่เงินทองของทั้งหลาย
^{๑๕๓} เห็นหางายสารพัดไม้ขัดสน
^{๑๕๔} ถือว่ารูปร่างงามไม่คร่ำคน
^{๑๕๕} ลงแต่งตนขายกินจนสิ้นดี
^{๑๕๖} ถึงเป็นองค์สุริยวงศ์พระจักรี
^{๑๕๗} แม้นไม่มีสินทรัพย์ก็กลับไป
^{๑๕๘} อย่าถือว่ารูปร่างงามตามวิสัย
^{๑๕๙} ถึงงามพิกตร์เขาจะรักเจ้าเพียงไร
^{๑๖๐} เขาคาดใจเสียว่าเจ้ารังเกียจการ
^{๑๖๑} ที่บางคนเห็นที่ท่านมีทรัพย์
^{๑๖๒} ลูกสะกด หมายถึง ลูกประคำที่เป็นลูกคั่น
^{๑๖๓} สังวาล หมายถึง สร้อยเครื่องประดับชนิดหนึ่งใช้คล้องเอว
^{๑๖๔} เจ้าคนจนมันให้ลนจะทำบ้าง